

KIRUV THROUGH FOOD

A. INTRODUCTION

It is prohibited to derive pleasure from this world without reciting a *berachah*.¹ Even a Jew who is not observant is required to recite *berachos* over food.² In fact, there are a number of anecdotes about the Vilna Gaon in which he encountered heretics and warned them that they would be held accountable for every *berachah* that they failed to recite.³ This seems surprising, because the *berachos* of a heretic are meaningless.⁴ (This is even true if his heretical views are the result of

1 ברכות (דף לה ע"א):

"תנו רבנן אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה... אמר רבי עקיבא אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך".

2 שו"ת תשובות והנהגות (חלק ב סימן קל"ח):

"ומיהו פה מצוי מאד מוחללי שבת בפרהסיא שמאמינים בה', רק לא התחנכו להבין חומר איסור שבת וסבורים שהקב"ה וותרן ולא חשוב כל כך שמירת שבת, אבל הוא מאמין ושייך אצלו ברכה".

3 עיין ספר הגאון מהרב דב אליאד (חלק ב עמודים 560 561) שמביא ארבע מעשים של הגר"א בזה.

4 שו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן יג אות ו):

"ויש לנו להורות למעשה שברכת אפיקורס אינה ברכה".

שו"ת תשובות והנהגות (חלק ב סימן קל"ח):

"שבמומר לא שייך ברכה ומצוה, שהלוא מצוות צריכות כוונה והיינו לצאת חובת ברכה, והמחלל שבת הוא שאינו מברך, אם הוא לא מאמין שיש חובת ברכה, אפילו יברך היינו רק לקבל האוכל, אבל לא שמאמין שיש חובת ברכה, וכדאי גונא אן קיימא לן בשולחן ערוך סוף סימן רי"ג שצריך לבטל מצוה ולדוץ בברכה, ובפרט במומר כי האי לא שייך ברכה כלל, שחסר לו עיקר האמונה שהבורא יתברך שמו ציוה לברך על ידי חכמים, ואם כן בשלמא לענין איסורים ודאי אסור להאכיל דבר אסור גם למומר, אבל בברכה אם יברך או לא אין חלוק, שחסר אצלו העיקר והיינו האמונה שיש מצוה לברך, ואף שענין אחריו אמן, כיון ששומע שבחו של מקום ואינו ברכה לבטלה, מכל מקום לצאת ידי חובתו צריך כוונה וזה שאינו מאמין אינו מתכוין לצאת בשמיעתו או לברך, ואם כן לא שייך אצלו גדר ברכה כלל. ומיהו פה מצוי מאד מוחללי שבת בפרהסיא שמאמינים בה', רק לא התחנכו להבין חומר איסור שבת וסבורים שהקב"ה וותרן ולא חשוב כל כך שמירת שבת, אבל הוא מאמין ושייך אצלו ברכה".

his deficient education.)⁵ Seemingly, it is pointless to encourage a non-believer to recite a *berachah*.⁶ However, a heretic should be encouraged to recite *berachos* over food in case he recants from his heretical convictions at that moment.⁷ If the recital of *berachos* is a step in his growth process, there is certainly great value in encouraging a heretic to do so—even if there is no inherent value in the *berachah* of a nonbeliever.

This is one side of the coin, feeding a non-observant Jew in your home. What about eating in the homes of one's "*mekarevees*"? We will not be going into this question in depth. As a *maskanah*, Rav Dovid Cohen *paskens* that if someone is *shomer Torah u'mitzvos*, then you can eat by them. But, if they are not keeping *kashrus* in some areas, you should not eat there, period.⁸

B. TO WHOM MAY FOOD BE GIVEN: THE FUNDAMENTALS

It is forbidden to give food to someone who will not recite a *berachah* over it.⁹ Similarly, it is prohibited to provide bread to someone who will not wash *netilas yadayim* before eating.¹⁰ Giving food in these situations

שו"ת תשובות והנהגות (חלק ד סימן מט):

"ונראה לעניות דעתי מסברא דמומר שאינו מאמין בהקב"ה שהוא מנהיג העולם, וסבור שהכל כפי הטבע, וכאלו חס ושלום ה' אינו אלוקינו לשון הנהגה... דאדם כזה אפילו יברך לא מועיל והוי כמכוין להדיא שלא לצאת בברכה וגרע מיניה, ונמצא דלא יוסיף מידי בברכתו שיברך..."

שו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ג סימן יב):

"לכן למעשה לאלו הכופרין ממש אין לקרא לתורה לעולם אף שכפירתם בא מצד שכן חונכו מאבותיהם הרשעים והם כתינוקות שנשבו דעל כל פנים כיון שאינם מאמינים הרי שם הקב"ה הוא אצלם כדברים בעלמא והוא כבלא שם ומלכות שאינה ברכה".

שו"ת תשובות והנהגות (חלק ד סימן מט):

"אורח עם הארץ כיון שמאמין בה' ותורתו, ישתדל שיברך".

שו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן יג אות 1):

"אבל מכל מקום מסתבר שמוטר לו שיברך, דהא אפשר שיעשה אדעתא דידיה שמצווהו לברך להשי"ת... מכל מקום הא אפשר גם שעושה אדעתא דמצווה... ואף שידוע לן שהוא... כופר, הא אפשר שחווה בו עתה כששומע לו ומברך להשי"ת... ואף כשראנוהו אחר כך שעדיין הוא רשע, גם כן יש לומר דבאותה שעה שברך היה לבו לשמים ואחר כך חזר לסורו... ולכן צריך שיאמר לו שיברך, דאפשר שיברך לשמים באותה שעה".

הרב דוד קאהן, בכינוס של A.J.O.P.

שולחן ערוך (אורח חיים סימן קסט סעיף ב):

"לא יתן לאוכל אלא למי שידוע בו שיברך".

שולחן ערוך (אורח חיים סימן קסט סעיף א):

"ואסור ליתן לו פרוסת פת, אלא אם כן יודע בו שנטל ידיו".

constitutes a violation of *lifnei iver*¹¹ even though the obligation to make a *berachah* is only rabbinic.¹²

It is noteworthy that in this regard there appears to be no concern that the recipient will not recite a *berachah acharonah* on the food. This may be because after he has already consumed the food, his failure to fulfill his obligations is no longer associated with the provider of the food.¹³

The source for this halachah lies in a *sugya* in *Chullin* where Rav Zeira states that one may not put a morsel of bread into a Jewish waiter's mouth unless one knows that he has washed his hands.¹⁴ Similarly, Rabbeinu Yonah adds that one may not offer food to someone who will not make a *berachah* prior to eating.¹⁵

Controversially, Rabbeinu Yonah qualifies this halachah by adding that it is permitted to perform the mitzvah of giving charity by providing food to the poor even though they will not recite a *berachah*.¹⁶ Rav Yosef Karo rejects this qualification and forbids providing food to a pauper who has

-
- 11 רמ"א (אורח חיים סימן קסג סעיף ב):
"ואסור להאכיל למי שלא נטל ידיו, משום לפני עור לא תתן מכשול".
- 12 פרי מגדים (באשל אברהם סימן קסג סעיף קטן ב):
"לפי זה באיסור דרבנן אם בתרי עברי דנהרא כעין תורה תקנו ועובר לפני עור לא תתן מכשול בדרבנן".
משנה ברורה (סימן קסג סעיף קטן יב):
"משום לפני עור – דהיינו בלחם של המאכיל דבלחם של האוכל ויכול לקחת בעצמו אין כאן לפני עור מכל מקום כתבו האחרונים דאסור גם בזה משום דאסור לסייע ידי עוברי עבירה".
- 13 שו"ת תשובות והנהגות (חלק ב סימן קלח):
"והאמת ששמעתי גדול אחד זצ"ל עלה ונסתפק שאולי קפדין רק על ברכה ראשונה דהוה כמאכילו דבר האסור, אבל על זה שלא יברך לאחריו לא קפדין דאדעתא דנפשיה קעביד, ולפי זה יש לורוז לברך ברכה ראשונה, ואף שלא יברך ברכה אחרונה לא איכפת לן, אבל דבר זה צריך ביאור".
- 14 חולין (דף קז ע"ב):
"תא שמע דאמר רבי זירא אמר רב לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש אלא אם כן יודע בו שנטל ידיו".
תלמודי רבינו יונה (ברכות סוף פרק אלו דברים):
"והעושה כך עובר בלפני עור".
- 15 תלמודי רבינו יונה (ברכות סוף פרק אלו דברים):
"יש למדין מכאן שאין ראוי לתת לאכול אלא למי שיוודע בו שיברך".
- 16 תלמודי רבינו יונה (ברכות סוף פרק אלו דברים):
"ונראה שכיון שמתכוין לעשות מצוה שנותן בתורת צדקה מותר".

not washed his hands¹⁷ or will not make a *berachah*.¹⁸ The *Rema*, however, embraces the approach of Rabbeinu Yonah and allows providing food to the indigent as a fulfillment of the mitzvah of giving charity.¹⁹

There are three approaches among the Acharonim to explain Rabbeinu Yonah's leniency.

The *Bach* explains that even when we are certain that a pauper will not make a *berachah*, the mitzvah of giving charity overrides the *lifnei iver ban*.²⁰

However, the *Magen Avraham* and the *Taz* seem to understand that Rabbeinu Yonah is only referring to a situation where there is a doubt if the recipient will recite a *berachah*. The mitzvah of giving tzedakah would not be overridden by a mere possibility that a *berachah* will not be said. However, in a case where it is certain that the poor person will not recite a *berachah*, he should not be given food.²¹

The third understanding is that of the *Pri Megadim*, who seems to merge the two earlier approaches. He distinguishes between a person who refuses to say a *berachah* and someone who does not know how to recite a *berachah*. The former may not be given food if it is certain that he will not make a *berachah*, but the latter may be given food, even if he definitely will not recite a *berachah*.²²

17 בית יוסף (אורח חיים סימן קסט סעיף ב):

"ואין דבריו נראין, דהא ליתן לשמש נמי מצוה הוא ואפילו הכי לא יתן לו אלא אם כן שיוודע שנטל ידיו".

18 שולחן ערוך (אורח חיים סימן קסט סעיף ב):

"לא יתן לאכול אלא למי שיוודע בו שיברך".

19 רמ"א (אורח חיים סימן קסט סעיף ב):

"ויש מקילין אם נותן לעני בתורת צדקה".

משנה ברורה (שם סעיף קטן יא):

"דלא מפקעין מצות צדקה בשביל חשש שמא לא יברך ואף על גב דגבי שמש בסעיף הקודם היישון התם הנתנה לאו בתורת

צדקה הוא שנותן לו בעבור ששמשו".

20 ב"ח (אורח חיים סימן קסט ד"ה ואסור):

"ואפילו יודע בו שהוא עם הארץ גמור ולא יברך כלל לא מפני כך יבטל מצות צדקה".

21 ט"ז (אורח חיים סימן קסט סעיף קטן ג):

"זה דעת הרב רבינו יונה ונראה טעמו דמצות צדקה היא ודאי וספק אם יטול ידיו ואין ספק מוציא מידי ודאי צדקה והקשה ב"י

הא ליתן לשמש נמי מצוה היא ואפילו הכי אין ליתן לו אלא אם כן יודע שנטל ידיו ונראה לי דהשמש נכנס תחתיו ולא ירע לבבו

אם יזהירו תחלה על הנטילה מה שאין כן באחר שמתוך כך יקצוף ולא ירצה לקבל ויתבטל מצות צדקה".

וכן משמע במגן אברהם (אורח חיים סימן קסט סעיף קטן ו)

22 פרי מגדים (אשל אברהם קסט ו):

In practice, the *Aruch HaShulchan* appears to follow the first approach, as he does not distinguish between why the recipient is not saying a *berachah*.²³ However, the *Mishnah Berurah* follows the conclusion of the *Pri Megadim*, that it is forbidden to provide food to anyone who will certainly not say a *berachah* out of defiance. However, food may be given to one who will definitely not make a *berachah* simply due to his ignorance.²⁴ This is because of the importance of the mitzvah of giving tzedakah.²⁵ Rav Moshe Feinstein writes that the mitzvah of *kiruv* should not be different.²⁶ Consequently, when engaging in outreach, it is permissible to give food to a person who does not know how to recite a *berachah*.

Rav Dovid Feinstein observes that even though it is not easy to understand all the logic behind the leniency, the common practice is to be lenient whenever there is a serious need.²⁷ Similarly, Rav Yitzchak Berkovits points out that it is certainly unacceptable to run a multi-hour seminar without offering the participants food and drink out of concern that they will not make a *berachah*. Such participants would not come back.²⁸

"ומב"ח משמע אף שיודע שלא יברך שהוא עם הארץ לא יבטל מצות צדקה, יש לומר דווקא בעם הארץ, הא מחמת רשעות לא יתן לו".

23 ערוך השלחן (אורח חיים סימן קסט סעיף ג):

"דצדקה הוי מצוה וצריך ליתן לו ואינו יכול לעכב הנתינה מפני הספק שמא לא יברך דאין ספק מוציא מידי וודאי וזהו רק בהמוציא אבל בנשילת ידים הא צריך ליטול מקודם...וכן אם יודע וודאי שהמקבל לא יברך אסור אפילו בעני (מגן אברהם סעיף קטן ו) וכן יש להורות".

24 משנה ברורה (סימן קסט סעיף קטן יא):

"דלא מפקעין מצות צדקה בשביל חשש שמא לא יברך ואף על גב דגבי שמש בסעיף הקודם חיישין התם הנתינה לאו בתורת צדקה הוא שנותן לו בעבור ששמשו אך אם יודע בודאי שלא יברך אסור ליתן לו אף בתורת צדקה ודוקא אם מתוך רשעתו אבל אם מתוך אונסו שאינו יכול לברך לא נפקע מצות צדקה בשביל זה".

25 קובץ תשובות (חלק א סוף סימן כ):

"ועיין ב"ח ריש סימן קסט שכתב 'אפילו אם הוא יודע כן שהוא עם הארץ גמור ולא יברך כלל, לא מפני זה יבטל מצות צדקה' ולכאורה אם יש בזה איסור לפני עור ממש אטו המצוה מכפרת על העבירה".

26 שו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן יג אות ט):

"והיינו אף שאינו למצות צדקה אלא לקרבו בעלמא מצד זה שאפשר שיוכל להשפיע עליו שיהיה שומר תורה ומצוות במשך זמן וגם מסתבר שהוא עדיף ממצוות צדקה שהתיר המשנה ברורה מאחר שמוזה אפשר לקרבו לאמונה בה' ובתורתו ולקיים המצוות".

27 בשו"ת ודברת במ (סימן כה) הובא דברי הרב דוד פיינשטיין שמנא ליה להב"ח לחלק בין אם זה מצות צדקה [שמותרת להגיש לאורח אוכל] ובין אם זה לא [וכגון במקרה של משרת שאסור לתת לו אוכל בלי שיטול דיו קודם] אבל "על כל פנים ראינו בשעת הדחק גדול העולם סומכים על זה להקל אף על גב דלא ברור הטעם כל כך".

28 הרב יצחק ברקוביץ, בשיעור לאברכים בנר לאלף.

Rav Dovid Feinstein suggests that in such situations, the host make a *berachah* on behalf of the guests. However, he points out that sometimes this might cause resentment on the part of one's guests, in which case one can serve them food without doing so.²⁹ During outreach events, the participants usually embrace the experience and are happy if someone stands at the wash basin and recites the *berachah* of *netilas yadayim* with everyone, one-by-one, while the *berachah* on foods can be covered as per Rav Dovid Feinstein's suggestion.

It is recommended that the host should wash last and announce that he will say the *berachah* aloud and that anyone who has not yet recited the *berachah* should have intention to be included with the host's *berachah*.³⁰ (The assumption is that when the listener responds *amen* to the host's *berachah*, he has the intention to affirm the host's gratitude to Hashem.)³¹

According to some *poskim*, asking someone to recite a *berachah* is sufficient. If anyone chooses not to do so at that stage, his or her failure to do so is not attributed to the provider of the food.³²

29 שו"ת ודברת במ (סימן כה):

"ואם אי אפשר משום שלום ואיבה אין צריך לרחקו על ידי זה כמו שכתבו המנחת שלמה ושבת הלוי ועוד פוסקים".

30 קריינא דאגרתא (חלק א מכתב רמא):

"ועובדא ידענא באחד שהיה במצב כזה שהיה מוכרח מפני דרכי שלום להזמין לשמחתו קרובי משפחה החשודים שאינם מברכים והביא לפניהם הכיבוד ועמד והכריז שהוא מברך שהכל להוציא את כל הקרואים ובידך בקול רם ואף על פי שלכאורה הלא החשוד הזה אינו מכוין לצאת מכל מקום יש לשער שזה הפלוני חושב בלבו ממילא הוא מברך בעדי יהא כן וזהו כעין כוונה לצאת ואולי על דעת זו יש לסמוך ולתת להם מאכלים".

31 שו"ת תשובות והנהגות (חלק ב סימן קלח):

"ומיהו לכאורה אני נבון מטעם אחר, שבמומר לא שייך ברכה ומצוה, שהלאו מצוות צריכות כוונה והיינו לצאת חובת ברכה, והמהלל שבת הזה שאינו מברך, אם הוא לא מאמין שיש חובת ברכה, אפילו יברך היינו רק לקבל האוכל, אבל לא שמאמין שיש חובת ברכה, וכהיא גוונא אנן קיימא לן בשולחן ערוך סוף סימן ריג שצריך לכוון לצאת ולהוציא בברכה, ובפרט במומר כי האי לא שייך ברכה כלל, שחסר לו עיקר האמונה שהבורא יתברך שמו ציוה לברך על ידי חכמים... וזה שאינו מאמין אינו מתכוין לצאת בשמיעתו או לברך, ואם כן לא שייך אצלו גדר ברכה כלל.

ומיהו פה מצוי נאד מחללי שבת בפרהסיא שמאמינים בה, רק לא התחנכו להבין חומר איסור שבת וסבורים שהקב"ה וותרן ולא חשוב כל כך שמירת שבת, אבל הוא מאמין ושייך אצלו ברכה. ובמקום אחר הבאתי מרבינו הגר"א שהיה בבית הסוהר וראה מומר ששתה בלי ברכה, והזכירו דאף שעבר על כל התורה ענש ייענש גם על חסרון ברכה, ויש אומרים שנתתו וחזר בתשובה, ומשמע דשייך ברכה גם במומר, ולעניות דעתי הדבר צריך עיון טובא לומר שחסר במומר כוונה, ועיין רמב"ם סוף פרק ג דגרושין דכשכופין ומגרש תלינן שרוצה, ומיהו עיין שם באור שמח שדן במומר לגרושין אי שייך סברת הרמב"ם, והערה דילן בברכת מומר אי יוצא צריך עוד עיון ובירור ואין כאן מקום להאריך".

32 שו"ת שבת הלוי (חלק א סימן רה הגהות לסימן קסג):

"ובעצם דברי המחבר ורמ"א עיין במשנה ברורה בשם אליה רבה דמשמע מדבריו דאם ספק לו אם המקבל נטל ידיו טוב שיאמר

C. TO WHOM MAY FOOD BE GIVEN: GROUNDS FOR LENIENCY

There are additional arguments to allow us to give food to a Jew who will not make a *berachah* under certain circumstances. None of these arguments stands by itself to justify providing him with food but, collectively they form a strong basis to do so.

1. Since the recipient can get food on his own, the situation is considered “one side of the river”, i.e., he could sin without any abetment. According to a minority opinion, this means that providing him with the resources with which to sin is permitted.³³

It is noteworthy that there are ramifications to the specifics of the situation. If the recipient would have to go to great effort to organize his meal elsewhere, it is not considered that he could easily sin without any abetment and it would be prohibited. This is especially true if the recipient is old or frail.³⁴

לו שיטול ידיו או שיברך ונראה דאפילו בכזה שיודע שאינו מברך אם מצוה לו לברך שפיר דמי דעל ידי האמירה נעשה ספק ומשמע במשנה ברורה בשם מגן אברהם דכספק מדינא מותר.”

מעשה איש (חלק א עמוד רלד):

”כשביקר אצלו [החזון איש] ראש הממשלה דאז בן גוריון, ביום שני א' חשוון תשי"ג, בשעה 10 בבוקר... עוד יום קודם הדגיש רבינו, מספר הגר"א רוטר שליט"א, שיכבד את האורח בכוס תה. שאלנו, הרי לא יברך? והשיב: מספיק שאני אומר לו שהוא חייב לברך!”

בשו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן יא) שמתיר למכור לכל הבאים לבתי משקאות אפילו אלו האוכלים לחם בלא נטילת ידים ובלא המוציא היות שיוכל לקנות במקום אחר והביא שבשו"ת תורת חסד (אורח חיים סימן ה) הסכים איתו [ומציין גם כן לשו"ת מהר"א אסאד אורח חיים סימן ד ויורה דעה סימנים קמו וקעו ולתשובות חוות יאיר סימן קפה].

וכן פסק הרב יוסף שלום אלישיב בצהר (חלק ז עמוד 27) במקום שעת הדחק.

וכן העלה הרב חיים פנחס שיינברג סברא זו בשאלות ותשובות הגדפס בסוף ספר עבותות אהבה.

שו"ת שבט הלוי (חלק ד סימן ז):

”איברא בכל זאת נתישבתי דיש מקום לומר כיון שהישראל כשר אינו עושה בעצמו אפילו איסור קל דרבנן, דמה שמבואר דעובר אלפני עור אפילו נימא כדעת הסוברים דבמכשול באיסור דרבנן יש לפני עור דאורייתא דסוף סוף מכשילו במה שנקרא מכשול, מכל מקום כאן לא הוי תרי עברי דנהרא, אם כן אין כאן רק מסייע באיסור דרבנן של נטילת ידים או מניעת הברכה, וגם יתכן דבאדם כהאי גוונא שעובר על כל המצוות במזיד ליתא בכלל דין מסייע על פי המבואר בש"ך יורה דעה סימן קנא סעיף קטן ו ובמפרשים שם, על כן הלב נוטה דיש מקום להקל בנדון דידן דאיכא בדידיה גם החשש שיכשל בחמור הזה, ומה גם דאיכא דעות דבדלא קאי תרי עברי דנהרא באיסור דרבנן ליתא דין מסייע כלל, עיין פרי מגדים סימן קסג בזה, והגם דנימא דנדון דנטילת ידים כן נקרא תרי עברי דנהרא כאשר יראה ממשטות רמ"א ומגן אברהם, עדיין יש לצדד להקל על פי הנוכח לעיל.”

אבל עיין מה שכתב במשנה ברורה (סימן קסג סעיף קטן יב):

”משום לפני עור – דהיינו בלחם של המאכיל דבלחם של האוכל ויכול לקחת בעצמו אין כאן לפני עור מכל מקום כתבו האחרונים דאסור גם בזה משום דאסור לסייע ידי עוברי עבירה.”

שו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן יג אות ז):

33

34

- Rav Moshe Feinstein adds that even if the recipient could acquire snacks from elsewhere, there is no justification for offering him snacks when he will not recite a blessing. This is because since a person is liable to snack frequently, whatever is being offered now is not substituting for the snack that he is liable to eat when he gets home or goes out. Therefore, what is being offered now is considered significant, for by the time he would go out and buy himself a snack, that would be an additional snack that is not a substitute for this one.³⁵
2. Since the food itself is kosher, the recipient is not receiving something that is inherently prohibited. Thus, it is the recipient's personal obligation to make a *berachah*.³⁶
  3. The host is simply putting the food in front of the guest, and only afterwards does the guest pick it up and eat it.³⁷ Rav Moshe

"הנה נראה לעניות דעתי דבטירחא דווקא וודאי תלוי במדרגת כל אחד. דאף כשהוא בחד עברא דנהרא, אם הנזיר זקן או חלש שקשה לפניו להשיג היין, אפילו כשהוא בחד עברא איכא איסורא דלפני עור. ורק כשהנזיר הוא צעיר בימים ובריא, ליכא איסור דלפני עור, מאחר שהטירחא לא נחשב לו כלום להמנע מלעבור על האיסור בשביל הטירחא."
 שו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן יג אות ז): 35

"האכלת מי שביתו בעיר... הוא נחשב כחד עברא. הנה שייך זה רק על הסעודה הגדולה, שאינו אוכל אותה אלא פעם אחת בצהריים, וכשיאכל כאן לא יאכל בביתו. אבל לא שייך זה על משקין ומיני מתוקה, שאוכלין ושותין אפילו הרבה פעמים, אף כשיאנו רעב ואינו זמן אכילה, שאף שיאכל כאן יאכל בביתו."
 שו"ת שרידי אש (חלק ב סימן ט אות ד): 36

"אבל באמת כוונת הב"ח היא, שבנתנית לחם הוא אמנם גורם לעבירה של ביטול ברכה, אבל האכילה עצמה אינה אסורה, אלא דרמיה על קרקפתא דגברא לברך לפני האכילה ולאחריה, ולכן אין בנתנית הפת לפני עור."
 וכן כתב הרב יוסף שלום אלישיב בקובץ תשובות (חלק א סוף סימן כ):
 "שאין כאן אכילת איסור בעצם אלא חיובא אנברא ואין בזה איסור לפני עור."
 ב"ח (אורח חיים סימן קסט ד"ה ואסור), מגן אברהם (סימן קסג סעיף קטן ו). ושם כתב שלענין נטילת ידיים נקרא מיד אבל לא הברכה נהנין על האוכל אחר כך. וכן משמע במחצית השקל (אורח חיים סימן קסט סעיף קטן ו).
 אבל בשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן ט אות ה) כתב שחילוקו של הב"ח אינו אם עובר מיד או לאחר כך, אלא אם נותן לו דבר האסור או דבר המותר. וזה לא כפשוטו הב"ח. וגם באשל אברהם (סימן קסט) הבין שחילוק הב"ח הוא בין מיד ובין לאחר כך.
 שו"ת בנין ציון (סימן טו):
 "ולעניות דעתי יש ליישב סתירת התוספות והרא"ש בדרך אחר דווקא להושיט להעובר האיסור טרם יעשה האיסור בזה יש חילוק אם יכול מעצמו להביא לו האיסור או לא שאם יכול להביא לו האיסור גם בלא שיושיט לו אז אפילו מדרבנן מותר אבל אם בשעה שעושה האיסור יכול להפרישו על ידי שלא יושיט לו זה ודאי אסור מדרבנן שאסור לסייע ידי עוברי עבירה."
 שו"ת תשובות והנהגות (חלק ב סימן קלח):
 "וגם כאן כשמניח האוכל או המשקה והוא מודעתו לא מברך, אינו כמאכילו בידים, אלא בשב ואל תעשה שאינו מברך אף שחייב, ולכן כשאינו מאכילו ממש כהאי גוונא כשיש דרכי שלום ראוי להתיר, ומיהו גם בזה נראה שעל כל פנים צריך להציע לו לכסות ראשו ולברך".

- Feinstein agrees that if the host simply allows the other person to help himself, then there is no prohibition.³⁸
4. Maintaining an amicable relationship is an additional ground for leniency.³⁹
  5. The fact that one is offering a Jew kosher food where otherwise he would probably eat non-kosher food should also be taken into account.⁴⁰ The *Avnei Nezer* even allows one to sell meat that did not undergo *shechitah* to a non-observant Jew to save him from buying pork, since eating pork is a more severe transgression.⁴¹
  6. The intention of the person providing the food is not to misguide the eater but, on the contrary, to save him from sin in the long-term.⁴²

38 שו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן יג):

"דלהרשותו ליקח בעצמו מה שירצה לאכול ולשתות, ליכא איסור, אף שהיה יכול לעכבו מליקח כשלא היה נותן לו רשות. דלעכב מלעשות איסור מסתבר שהוא מחויב מצוות הוכח תוכיח, שאם ידוע שלא יקבל, פטור, אף כשהוא איסור דאורייתא. וכשאמר לו שלא ישמע לו ולא יאמר לו כלום הוא עוד יותר מנייפה. ולכן אם אמר לשותפו [שזה הנידון של תשובה זו] שאסור לו ליתן לו דבר אוכל ומשקה, מאחר שהוא אינו רוצה לברך, סגי בכך. ואינו מחוייב לעכבו".

39 שו"ת תשובות והנהגות (חלק ב סימן קל"ח):

"אבל למעשה העיקר לעניות דעתי כמו שכתבתי, שאם מבקש צריך לתת לו מפני דרכי שלום, אבל ראוי לבקש ממנו לברך, ואף שלא יברך בשב ואל תעשה אינו חייב למנוע ממנו, אבל להציע לו כשלא מבקש וידוע שלא מברך אין בזה כל כך דרכי שלום, וראוי לחשוש שעובר שמיסיע או מכשילו לעבור עבירה, ובדרך כלל הם מסכימים לברך ומוכן לומר אחריו או אחריה בברכה".

40 שו"ת שבט הלוי (חלק ד סימן יז):

"... אשר שאל בני שבא אליו אורח חשוב ואינו שומר התורה והמצוה... אם מותר לכבדו באכילה, ולא יחוש לפני עור הנוכח לעיל כיון דאם הוא לא יתן לו לאכול הרי יכשיל האורח באיסור יותר גדול, נמצא דליכא עבירה אבל יש כאן הצלה ממכשול גדול על ידי שהחליף אותו בקום ועשה במכשול קטן יותר מזה..."

על כן הלב נוטה דיש מקום להקל בנדון דידן דאיכא בדידיה גם החשש שיכשל בחמור הזה".

וכן כתב הרב אביגדור נבנצל בספרו על המשנה ברורה, יצחק יקרא (סימן קסג).

וכן דעת הרב יעקב קמיניצקי בספר אמת ליעקב (אורח חיים הערה לסימן קסט) וכתב שכן נהג הרב ישראל סלנטר מטעם זה להאכיל אחד מקרוביו שלא היה מברך.

41 שו"ת אבני נזר (יורה דעה סימן קכו סעיף קטן ז):

"חזיר חמיר איסורא טפי דאית בי תרתי, איסור חזיר ואיסור נבילה".

42 שו"ת תשובות והנהגות (חלק ב סימן קל"ח):

"מצוי הדבר שפועל בא לעבוד והוא מחלל שבת בפרהסיא ובלי כיסוי ראש, ודורש לשתות ולאכול ונותנים לו אפילו מזונות [דיש אומרים דחייבין לברך לאחריו מעין ג' מהתורה] ואינו מברך, וראוי לחשוש שהוא איסור לפני עור... אבל כאן מכוון לטובתו שיתקרב ולא ישנא יהדות... ראוי להתיר..."

שו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן שנ"ג):

"נראה שיסוד האיסור לפני עור הוא דומיא דעור שמכשילו, אבל אם כוונתו רק לטובת עצמו לא נקרא מכשיל, אלא כמו שרופא מנתח לא נקרא מכה בחירו, כך כאן הלוא אין כוונתו להרע לו או ליעיץ לו עצה שאינה הוגנת, אלא שמקוה בזה להדריכם ולקרובם בדרך האמת, ומה שחבירו מחלל שבת על ידי זה אינו אלא עושה רעה לעצמו ולכן אין בזה איסור לפני עור, וכיון שאינו מצוה

7. Usually those who do not recite *berachos* are in the category of being almost faultless due their ignorance. Hence, it is not prohibited to give them food.⁴³
8. Arguably, one is not in violation of *lifnei iver* if one gives food to a person who is eating the whole day without making a *berachah*.⁴⁴
9. If the food will not be eaten in the presence of the provider, it is always permitted to give it.⁴⁵
10. Some *poskim* write that giving food to one who will not make a *berachah* is never really forbidden. Rather, it is merely an act of scrupulousness to refrain from doing so.⁴⁶
11. Rav Mordechai Eliyahu had another approach to this entire *sugya*. He suggested a technical solution that would evade the

אותם לנסוע, ואדרבה, הודיע להם שמצטער בכך, תו אין כאן חיוב ערבות להפרישם במחללי שבת בפרהסיא, ועל כן נראה שגם איסור לפני עור אין בזה שכוונתו לטובתם."

מנחת אשר (פרשת קדושים—גדרים בלפני עור א): 43

"כתב המנחת חינוך בקומץ המנחה מצוה רלב דהמכשיל חבירו בעבירה והנכשל שוגג הוא, לא עבר אלפני עור כיון דשוגג הוא והוי ליה כאילו לא עשה דבר, ובמכשיל גוי בכי האי גוונא לא עבר בכלום והמכשיל ישראל שעבר בשוגג עובר 'בלא תאכילום' ולא בלפני עור עיין שם...ומגודל התמיה נראה שאין כונת המנחת חינוך לשוגג הצריך כפרה אלא לשוגג הקרוב לאונס."

הרב אשר וייס בכינוס למקורבים בצרפת—היינו, שאין איסור להרבות לו איסור על אותו איסור. 44

ביאור הלכה (סימן קסג ד"ה ואסור): 45

"ואסור להאכיל וכו'—מלשון זה משמע דדוקא בנותן לו כדי לאכול מיד [ובאופן זה מיידי הגמרא דאסור ליתן לשמש] אבל בלוקח לביתו מותר ליתן לו דמי יודע שיאכל שם בלי נטילת ידים."

שו"ת שבט הלוי (חלק ח סימן קסה):

"נתנית אוכלין ומשקין למי שידוע בו שלא יברך. תשובה: עיין שולחן ערוך אורח חיים סימן קסג וסימן קסט דאסור, ובספק מותר, וכן אם לקח האוכל למקום אחר יש לומר דמותר."

שו"ת ציץ אליעזר (חלק כב סימן א): 46

"איתא בחולין דף קו ע"ב: לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש אלא אם כן יודע בו שנטל ידיו והובא ברי"ף ברכות סוף פרק אלו דברים.

והרבנינו יונה על הרי"ף שם בסוף פרק אלו דברים כותב על זה וזה לשונו: והנה מלשונם של היש למדין שכותבים בלשון שאין ראוי לתת ולא כותבים בלשון שאסור לתת משמע שגם הם מודים שאיסור ממש אין בזה ורק אין ראוי לתת ממידת חסידות וכדומה...

ולמה שכתבתי דיש לומר דגם האין ראוי לתת שכותבים ה"יש למדים" שבבית יוסף יש מקום לדייק ולומר שאין כוונתם לאיסור ממש אלא רק ממידת חסידות וכדומה, נראה לי שיש מקום לדייק כן גם מדברי הבית יוסף בשולחן ערוך אורח חיים, והוא זה, דבסימן קסט סעיף א בנוגע לנטילת ידים כותב בלשון: אסור ליתן לו פרוסת פת אלא אם כן יודע בו שנטל ידיו. וכך כתוב בזה בסימן קסג סעיף ב בלשון "ואסור". ואילו בסימן קסט שם בסעיף ב לענין ברכה אינו כותב בלשון "אסור" אלא כותב בלשון "לא יתן לאכול אלא למי שידוע בו שיברך" ויש איפוא מקום לדייק דהוא זה מפני שלגבי ברכה אין זה איסור ממש, ורק אין ראוי לתת משום ועשיית הישר והטוב וממידת חסידות וכו' ל.

אם כן החלוני כנידון שאלתו דמר יש מקום להקל לתת אוכל אפילו ביודע שלא יברך וטוב שיכין שעושה זאת לשם מצוה."

problem of giving food to those who will not recite *berachos* over it. He recommended that the host should mentally stipulate that he wishes to relinquish his ownership of the food and to consider it ownerless. Then, he may give it to a non-observant guest.⁴⁷

12. If the guest does not believe in Hashem, there is no problem giving him food since even if he does make a *berachah*, it is meaningless.⁴⁸

D. TO WHOM MAY FOOD BE GIVEN: THE CONCLUSIONS

In situations in which the protocol is to serve food to a guest, failure to do so reflects negatively on the host. Moreover, since the host is a representative of Torah-observant Jewry, the guest may associate this failure of hospitality with his Torah lifestyle.⁴⁹

Based on such considerations, the Chazon Ish explained why we are lenient with *lifnei iver* in the case where it is not certain that a transgression will occur:

47 הערת הרב מרדכי אליהו בספר וזאת הברכה (מהדורת תשס"ב עמוד 361):

"ולגבי לתת מאכל למי שלא יברך – אם יש סיבה לתת לו יפקיר את האוכל בלבו".

וכמו כן בשו"ת רבבות אפרים (חלק ח אורח חיים סימן עד) עיין שם היטב.

48 שו"ת תשובות והנהגות (חלק ד סימן מט):

"ונראה לעניות דעתי מסברא דמומר שאינו מאמין בהקב"ה שהוא מנהיג העולם, וסבור שהכל כפי הטבע, וכאלו חס ושלום ה' אינו אלקינו לשון הנהגה, אין איסור לתת לו לאכול עד שיברך, דאדם כזה אפילו יברך לא מועיל והוי כמכורין להדיא שלא לצאת בברכה וגרע מיניה, ונמצא דלא יוסיף מידי בברכתו שיברך, וגם אינו עובר כשאינו מברך, וגם אנו לא מניחים אותו לברך בשקר, ואף שמברך אין זה ברכה, אם כן אי אפשר לומר דאין לו להאכילו מפני דמבטל הברכה, דהוא כאונן שאינו יכול לברך, דאין עליו איסור לאכול משום כן אלא אוכל בלי ברכה, הוא הדין במומר דאין לו שייכות לברכה אין איסור אכילה בלא ברכה.

ואין להקשות מהמעשה בהגר"א שהיה בבית סוחר, וכשהמשרת שהיה מומר רצה לשתות הוהירו הגר"א שצריך ברכה, דטעות לחשוב שהקב"ה לא יפרע מהמומר על כל חטא הקטן ביותר, יש לומר דהתם קאי על המומר גופא דחייב להאמין ולברך ולא יפטר בטענה שהוא מומר, דיתבע באכילתו על זה גופא שלא האמין ובכך גרם שלא יהא ראוי לברך, אבל לדידן אפשר שאין אנו אחראים וערבים לו למנוע ממנו, דבמצב זה שהוא מומר לית באכילה זו זיקת ברכה, והוי כעין אכילת גוי וכלבים. ואף דיתבע באכילתו על זה שלא האמין ובכך מנע את הברכה, מכל מקום לא אסרין מפני כן ליתן לו מאכל דהלעיטהו לרשע וימות, ולא אסר השולחן ערוך אלא כשראוי לברך ואינו יודע לברך".

49 שו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן יג):

"ולפעמים הוא הזמן שצריכים לאכול וביתו רחוק, או שהוא מעיר אחרת, שהוא עוד גרוע מדרך הנימוס... שיאמר שאלו שהם שומרי תורה הם גרועים במדותיהם ובהנהגותיהם, שאין להם אפילו דרכי נימוסים ודרך ארץ... שזה שיחשוב על שומרי תורה, הוא חטא יותר גרוע, שזה שייך שיגרם שיעשה שונא לשומרי תורה ולמבקשי רעתם".

It appears to me that this is the reason that Chazal were lenient (to overlook seeming lifnei iver concerns), even in a case where there are doubts in the matter. For if we were to be stringent also in the case of doubts, that would, in and of itself, be causing others to sin. If we will hold back from lending these articles (to one who is not scrupulous about observing shemittah), we will dry up the mutual kindness and harmonious and peaceful relationships between them and us. We are obligated to sustain them and to bestow good upon them. Certainly, we must not increase hatred and friction between us and cause sins of animosity and other prohibitions which are at least as severe as the transgression from which we are trying to save them... Therefore, Chazal carefully weighed to what degree to penalize them [the Jews who are not so scrupulous about observance] and to what degree we should remove ourselves from them in order that we should not cause more severe stumbling blocks for them and for us. And they determined to prohibit [providing them with resources to sin]...in a case of inevitable transgressions and not in a case of possible transgressions. This is a middle and straight path.⁵⁰

While noting that the Chazon Ish only permitted giving a guest food when there was at least a possibility of his saying a *berachah*, Rav Shlomo Zalman Auerbach ruled that even in a situation where it is obvious that a guest will definitely not recite a *berachah*, one should not withhold food and drink where providing food and drink is the expected protocol. The situation to which he was responding was that of a donor to a yeshiva who would come to hate Torah adherents if not served food as per the expectations of the occasion. He writes that it is

---

50 חזון איש (שבועית יב, ט):

"ונראה דהא דהקילו חכמים בספק אף על גב דספק מכשול ודאי אסור ליתן לפני עור וזהו ראוי להתמיר בספיקות, משום דאם באנו להתמיר בספיקות נמי נעשה מכשול שנמנע חסד ודרכי חיים ושלוש מעצמנו ומהם, והן רק עמי הארץ וחיבין אנתנו להחיותם ולהיטיב עמם, וכל שכן שלא להרבות שנאה ותחרות בינינו וביניהם, ועוברין על לא תשנא ועוד כמה לאוין שאין איסורן קל מאיסור זה שאנו באין להציל אותם ממונו... והלכך שקלו חז"ל בפלס עד כמה שיש להתנהג לקונסם ולמשוך ידינו מהם ושלא נגרום מכשולים יותר גדולים להם ולנו והכריעו לאסור... בזמן שהוא ודאי לעבירה ולהתיר בספק וזו דרך הממוצעת והישרה".

better to cause the donor to sin in a rabbinic injunction of not reciting a *berachah* before eating than to induce him to sin in the severe matter of hating Torah scholars. Therefore, Rav Auerbach maintained that failure to offer food would push an unaffiliated person further away from Yiddishkeit, because they will then have a negative view of Torah-observant Jews. Furthermore, if he comes to hate religious Jews, he will be committing an even greater sin than not making a *berachah*. Worst of all, such behavior can be a desecration of Hashem's name. We are in fact causing the visitor to hate us by not offering him food, and this is a more severe sin than not saying a *berachah*. In such a case, this is not called *lifnei iver*.⁵¹

Rav Moshe Feinstein essentially agrees with Rav Auerbach's ruling, albeit with certain qualifications: If the situation is going to be a recurring one (such as a businessman giving his non-observant partner lunch on a regular basis), then to remove any impression that Torah-observant Jews are stingy, etc., one should feed him on the first occasion but then tell him that he cannot feed him on an ongoing basis because he (the recipient) is obligated to say a *berachah* prior to eating.⁵²

Rav Moshe Sternbuch also agrees with the ruling of Rav Shlomo Zalman Auerbach (i.e., he allows one to give food to a Jew who will not make a *berachah*), but he limits the license to provide food to a case where the recipient

51 שו"ת מנחת שלמה (חלק א סימן לה):

"בהא דצריך כל אדם לשום דרכיו ולכוין מעשיו לשם שמים, חושבני, במי שבא אליו אורח חשוב, אשר אינו שומר תורה ומצוה, אבל עדיין יש לו אהבה לבני תורה, וגם תומך במוסדות תורה וכדומה, ואם הבעל הבית לא יתנהג אתו בנימוס המקובל לכבוד אותו במידי דמיכל ומשתה, בגלל זה שמצד הדין אסור ליתן לאכול אלא למי שיוודע שנטל ידיו ומברך [כמבואר בשולחן ערוך אורח חיים סימן קסט סעיף ב], וכמו כן אם אפילו בצורה מכובדת יבקש ממנו ליטול ידים ולברך, יראה הדבר כפגיעה ועלבון בכבודו, וזה גם ירגיז אותו מאד, ויתכן שבגלל הדבר הזה יתרחק חס ושלום ביותר מהתורה, וגם יבוא לידי כעס ושנאה על כל ההולכים בדרך התורה, דכתיב האי גוונא חושבני, שנכון באמת לכבד אותו באכילה ושתיה, ולא לחשוש כלל לאיסור של לפני עור לא תתן מכשול, משום דאף שאין אומרים לאדם לעשות איסורא זוטא כדי להציל אחרים מאיסורא רבה, ואסור ודאי להפריש תרומות ומעשרות בשבת כדי להציל בכך אחרים מאיסור חמור של טבל, מכל מקום בנידון זה, הואיל וכל האיסור של הנותן לו לאכול הוא רק עבירה של נתנת מכשול, וכיון שאם לא יתן לו לאכול הרי יכשל האורח באיסור יותר גדול, נמצא דליכא כלל שום עבירה, כיון דליכא הכא שום נתנת מכשול, אלא אדרבה יש כאן הצלה ממכשול גדול מאד על ידי זה שהחליף אותו בקום ועשה במכשול יותר קטן".

52 שו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן יג):

"יצטרך בפעם הראשון להעמיד לפניו אוכלין ומשקין, כפי הנימוס והדרך ארץ להתנהג עם שותפיו וידידיו. רק יאמר לו שצריך לברך, ולפת צריך גם ליטול ידיו, וכשלא ירצה יניחהו. אבל כיוון שכבר הראה לו שהוא בעל נימוסין ודרך ארץ, כשיבוא אצלו פעם שני יאמר לו מתחילה, שאינו יכול ליתן לו, מאחר שהוא גם כן יהודי החייב במצוות, כשלא יברך ולא יטול ידיו לפת".

requested food. Since the host is not actively feeding the guest, but rather putting the food down in front of him, the host's intention is not to cause the guest to stumble but rather to draw him closer to Torah.⁵³

In conclusion, there is no question that it is best to encourage Jews to recite *berachos* before eating food, and to wash before eating bread. Alternatively, it is ideal to eat with them and tell them that their obligation can be discharged with the *berachos* that you say aloud on their behalf.⁵⁴ However, if this is not practical, there are many grounds to rely on to justify providing food to those who will not recite a *berachah*—particularly for a *kiruv* purpose.⁵⁵ There are situations in which offering food is not a social obligation, yet would be appreciated. In such circumstances, the host could put food on the table, while not placing it directly in front of the guest.

E. HEAD-COVERING FOR MEN

Some Jews are already at the stage where they might make *berachos* before eating food but are still embarrassed to cover their heads. Of course, if a man is likely to respond positively to a request that he cover his head and make a *berachah*, then he should be politely asked to do so.

However, what if the bareheaded man knowingly refuses to cover his head? Rav Yosef Shalom Elyashiv has ruled that it is forbidden to encourage such a person to recite *berachos*. His rationale is that it is “obvious” that it is denigrating to the *berachos* to say them in a bareheaded

53 שו"ת תשובות והנהגות (חלק ב סימן קלח):

“ונראה שאם מבקש לשתות שצמא, יש דרכי שלום ואינו חייב למונע ממנו, שאינו מכשילו ומריע לו רק אדרבה מיטב שאם לא מאכילו ישנא ויתרחק יותר מיהדות, אבל להציע לו אף שאינו מבקש, כשיודע שלא יברך צריך להציע לו כיפה ולברך דוקא, והאחרונים דנו בדיון זה [אינם תח"י כאן] אבל למעשה העיקר לעניות דעתי כמו שכתבתי, שאם מבקש צריך לתת לו מפני דרכי שלום, אבל ראוי לבקש ממנו לברך, ואף שלא יברך בשב ואל תעשה אינו חייב למונע ממנו, אבל להציע לו כשלא מבקש וידוע שלא מברך אין בזה כל כך דרכי שלום, וראוי לחשוש שעובר שמסייע או מכשילו לעבור עבירה, ובדרך כלל הם מסכימים לברך ומוכן לומר אחריו או אחריה הברכה”.

54 הוט שני (ראש השנה עמוד שצח):

“ולמעשה אם מגיע אליו אורח שאינו מברך וצריך לכבדו במאכל ומשקה, העצה היא שיאכל איתו ויברך להוציא אותו ידי חובתו”.

55 הליכות שלמה (חלק א פרק ב ציון 80):

“אולם בנוגע לפועלים [מעולי רוסיא] העובדים בין שומרי תורה ומצוות, אם מותר ליתן להם משלוח מנות בפורים, שדבר זה גורם לקרב לבם למצוות, השיב [הרב שלמה זלמן אויערבאך] בתשובות כתבי יד דאף על פי שמסתמא לא יברכו מותר משום דרואי מצוה גדולה היא”.

state.⁵⁶ The issue is not that it is inherently so bad to recite a *berachah* without a head-covering. On the contrary, a *berachah* that was made by a bareheaded man is valid *b'di'eved*.⁵⁷ Therefore, one should not encourage a person to make a *berachah* if he chooses to belittle a *berachah* by defiantly refusing to cover his head. It would seem that—even according to Rav Elyashiv—Jews who do not recognize the importance of a head-covering and are not cognizant that they are belittling the *berachah* should be guided to make *berachos*.

This is in accordance with the opinion of other *poskim*. Rav Vosner writes that if it is going to be particularly awkward to request that the one eating cover his head, then one does not have to make such a request.⁵⁸ Similarly, Rav Asher Weiss rules that it is preferable to recite a *berachah* while bareheaded than to eat without saying a *berachah*.⁵⁹ If possible, he should cover his head with his hand, since this suffices according to some opinions, but it would be much better if he covered his head with his sleeve or another item.⁶⁰ The alternative is to discharge their consumer's obligation with our own *berachos*.⁶¹

56 דעת הרב יוסף אלישיב הובא בספר פניני תפילה (עמוד 62).

57 הרב אלישיב (שם).

וכן דעת הרב שלמה זלמן אויערבאך.

הליכות שלמה (חלק א פרק ב סעיף טז):

"בירך או התפלל בשוגג בגילוי הראש אינו צריך לחזור ולהתפלל שנית בכסוי הראש".

58 שו"ת שבט הלוי (חלק ח סימן מז אות ד):

"בענין שנותנים מאכל לחילוני לבקש ממנו שיברך, כמבואר בפוסקים אם צריכים להתנות עמו שיעשה הברכה בכסוי ראש, לכתחלה כדאי מאד, אבל אין מעכב מעיקר הדין ואין כאן מקום להאריך השתא".

וכן הציע הרב חיים מינין בשם הרב משה פיינשטיין.

וכמו כן בספר שובה אלי (חלק ב פרק ד) בשם הרב ניסים קרליץ.

59 הרב אשר וייס בכינוס למקורבים בצרפת. והסביר שבנוגע לחיוב הברכות אף על פי שהפני יהושע בברכות כתב שהיות שהשורש של ברכות הנהנין הוא מן הסברא [עיין ברכות דף לה ע"א והלאה], לכן חיוב ברכות הנהנין מדאורייתא הוא. אבל הצ"ח ושאר האחרונים כתבו שחיובה מדרבנן הוא. בנוגע לכיסוי הראש פסק השולחן ערוך (אורח חיים סימן צא סעיף ג) כרבינו ירוחם שאסור להוציא אכורה מפיו בראש מגולה.

60 משנה ברורה (סימן ב סעיף קטן יב):

"ולא מהני בזה כיסוי היד דיד וראש חד גופא אינן ואין הגוף יכול לכסות את עצמו. ויש מקילין בזה בשעת הדחק כגון בלילה שרוצה לשתות ואין לו כובע בראשו דדי במה שמכסה ראשו בידו אבל יותר טוב לנהוג כמו שהעולם נוהגין שממשיך הבית יד של הבגד על היד ומכסה בו ראשו דאז הוא שפיר כיסוי לכולי עלמא".

61 הרב אשר וייס, בכינוס למקורבים בצרפת אמר שהפתרון האידיאלי הוא שהמקרב יברך בקול ויכריז שהוא מוציא את השומעים. [עיין משנה ברורה סימן ריג סעיף קטן ט]. והוסף שפתרון זה עדיף מלבקש שהאורח יברך שהוא לא גורם פגיעה בוולת.